

พิชญพิจารณ์ (Peer Review)

สุวิมล ว่องวานิช

พิชญพิจารณ์ในการประกันคุณภาพ หมายถึง กระบวนการตรวจสอบความเหมาะสมของบริหาร ขั้นการเรียนการสอนรายวิชาหรือหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐาน ผู้ทำหน้าที่พิชญพิจารณ์เปรียบเสมือนเพื่อนที่มีความปรารถนาดีต่อหลักสูตร มีความรู้ความสามารถ มีใจเป็นกลาง ปราศจากอคติในการพิจารณ์ ไม่มีส่วนได้ ส่วนเสียกับหลักสูตรที่เข้าไปพิจารณ์ และให้ผลป้อนกลับในการประเมินที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพให้ดีขึ้น ด้วยทำที่ที่เป็นมิตร

โภเดลพิชญพิจารณ์มี 3 โภเดล ได้แก่ โภเดลการประเมิน (evaluation model) โภเดลการพัฒนา (development model) โภเดลความร่วมมือรวมพลัง (collaborative model) สอง โภเดลแรกผู้ประเมินหรือผู้ทำหน้าที่พิชญพิจารณ์จะมีบทบาทหนึ่งกว่าผู้ถูกประเมิน ด้วยความเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์สูง สามารถใช้ความชำนาญของตนเองในการตัดสินคุณภาพของหลักสูตรของผู้อื่น ต่างกันที่โภเดลแรกเน้นการตัดสินคุณภาพของหลักสูตรแบบได้ตกมากกว่าโภเดลที่สอง ซึ่งเน้นการให้ข้อมูลเพื่อการปรับปรุงพัฒนาจากการวิเคราะห์หรือวินิจฉัยของผู้ประเมิน ความรู้สึกเป็นเจ้าของผลการประเมินในกลุ่มของผู้ถูกประเมินจะไม่มีในสอง โภเดลนี้ เนื่องจากผู้รับการประเมินจะเป็นผู้รับฟังผลการประเมินโดยไม่ได้มีส่วนร่วมในการประเมิน เหมือนโภเดลที่สาม คือ โภเดลความร่วมมือรวมพลัง

ลักษณะของพิชญพิจารณ์ที่พึงประสงค์ควรเป็นแบบความร่วมมือรวมพลัง (collaborative peer-supported review) เป็นการพิจารณ์แบบเปิด ยืดหยุ่น และกระบวนการไม่เป็นแบบสั่งการ เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้เกิดขึ้น ผลการประเมินจะไม่ชัด โดยอิงมุมมองของตนเองฝ่ายเดียว ให้ผู้รับการประเมินแต่ละคนมีโอกาสถือและสร้างเส้นทางตามความรู้ที่ตนเองมีอยู่ กระบวนการแบบนี้จะสนับสนุนให้มีการสะท้อนเชิงวิพากษ์ ทำให้แต่ละคนให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

โดยภาพรวม พิชญพิจารณ์เป็นกระบวนการที่เกิดจากความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องกับบริหาร หลักสูตร ต้องการได้ข้อมูลละเอียดที่สุด เชิงวิชาการ เพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนหรือการปฏิบัติงาน การพิจารณ์เป็นกระบวนการที่ทำให้มองเห็นปัญหาและแนวทางแก้ไข โดยอิงประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การพิจารณ์ที่จะมีประสิทธิผลจึงต้องเกิดจากการเห็นคุณค่าของ การได้ข้อมูลละเอียดที่ช่วยในการปรับปรุงพัฒนา จึงไม่ควรเป็นกระบวนการที่เกิดจากการถูกบังคับหรือสั่งการให้ต้องทำ

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกระบวนการพิชญพิจารณ์ จึงต้องมีการตื่อสารเพื่อชี้ให้เห็นประโยชน์ที่จะได้จากการพิจารณ์ ผู้ที่ทำหน้าที่พิชญพิจารณ์ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานในลักษณะเดียวกับผู้ถูกพิจารณ์ ในกรณีของการพิจารณ์หลักสูตร ควรเป็นบุคคลที่อยู่สาขาวิชาเดียวกันหรือสัมพันธ์กับหลักสูตรที่จะนำไปพิจารณ์ เป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นไปตามเกณฑ์ที่ สถาบันกำหนด ผ่านการพัฒนาให้เป็นผู้เข้าใจบทบาทหน้าที่และการปฏิบัติงานในกระบวนการพิชญพิจารณ์ เป็นผู้ที่มีใจเป็นกลาง ปราศจากอคติในการพิจารณ์ ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับหลักสูตรที่เข้าไปพิจารณ์

บทบาทของผู้ทำหน้าที่พิชญพิจารณ์

ผู้ประเมินต้องศึกษาทำความเข้าใจในการดำเนินงานของหลักสูตรที่จะประเมินจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (มคอ) การประชุมทีมพิจารณ์ร่วมกัน เพื่อทำความเข้าใจในหลักสูตร การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน รวมทั้งการวางแผน/กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติ ทั้งนี้จะต้องทราบก่อนว่าพิชญพิจารณ์ที่มีคุณภาพต้องใช้เวลา โดยผู้ทำหน้าที่พิชญพิจารณ์ (reviewers) ต้องเข้าใจผู้ถูกพิจารณ์ และต้องไม่คิดว่าตนเองเป็นผู้เชี่ยวชาญที่เข้าไป ตัดสินผู้ที่ไม่เชี่ยวชาญ รวมทั้งต้องเข้าใจว่าคนที่ทำหน้าที่ประเมินผู้อื่นก็ได้ประโยชน์จากการเรียนรู้ในกระบวนการพิชญพิจารณ์ด้วย ดังนั้น กระบวนการทำงานของผู้ที่ทำหน้าที่พิชญพิจารณ์จึงควรมีลักษณะต่อไปนี้

1. การวางแผนบุคคลในทีมพิชญพิจารณ์ ผู้ประเมินที่จะรับงานประเมินต้องมีความรู้เกี่ยวกับภูมิหลัง ของผู้ร่วมทีม โดยเฉพาะความรู้ความชำนาญของสมาชิกในทีม ความสนใจในการประเมินองค์ประกอบและ ตัวบ่งชี้ในระบบประกันคุณภาพหลักสูตร ต้องมีผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการประเมินตามตัวบ่งชี้ที่ ได้รับมอบหมาย และ โครงสร้างของทีมสามารถประเมินหลักสูตรได้ครบถ้วนคืบหน้า

1.1 ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาของหลักสูตร โดยเฉพาะการประเมินหลักสูตรในองค์ประกอบ ที่ 5 เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ทีมประเมินต้องมีผู้ที่มีความชำนาญสอดคล้องหรือสัมพันธ์กับสาขาวิชา ของหลักสูตรที่ถูกประเมิน ต้องมอบหมายให้บุคคลที่มีคุณวุฒิสอดคล้องกับสาขาวิชาเป็นผู้รับผิดชอบ

1.2 ระดับการศึกษาของหลักสูตร ผู้ประเมินต้องเข้าใจธรรมชาติของการเรียนการสอนของ หลักสูตรในแต่ละระดับการศึกษา เช่น ผู้ประเมินหลักสูตรระดับปริญญาตรี ก็ต้องเป็นผู้มีประสบการณ์และ ชำนาญในการประเมินหลักสูตรระดับปริญญาตรี ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ได้ แต่หากทำหน้าที่ประเมินหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ผู้ประเมินต้องมีความเชี่ยวชาญด้านการวิจัยด้วย เนื่องจากเป็นจุดเน้นหลักของหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาที่ต้องการสร้างผลผลิตที่มีความสามารถในการพัฒนา ความรู้ได้ด้วยตนเอง

2. การให้ข้อมูลป้อนกลับ (feedback) ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งควรเป็นข้อมูล เกี่ยวกับเนื้อหาสาระของหลักสูตร เช่น หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต ถ้าจะสร้างนักวิทยาศาสตร์ที่ดี ผู้ประเมิน ต้องรู้ว่านักวิทยาศาสตร์ควรมีคุณสมบัติหรือลักษณะอะไรบ้าง หลักสูตรต้องมีการกำหนดสาระ (content) ที่ สำคัญในโครงสร้างหลักสูตรอะไรบ้าง และควรมีการออกแบบการเรียนการสอนอย่างไรเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุ เป้าหมายที่หลักสูตรกำหนด ผู้รับผิดชอบหลักสูตรต้องออกแบบระบบประกันว่าหลักสูตรต้องดำเนินการ อะไรบ้างเพื่อให้สามารถประกันได้ว่าผู้เรียนมีคุณลักษณะตามที่มุ่งหวัง หากไม่ได้สามารถประกันการผลิต ผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน ผู้ที่ทำหน้าที่ประเมินต้องสามารถวิเคราะห์ปัญหาของการบริหารจัดการ หลักสูตร ต้องสามารถวิเคราะห์จุดเด่นจุดควรพัฒนาของหลักสูตรเป็น และชี้แนวทางในการพัฒนา หลักสูตรได้

3. การวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดควรพัฒนาของหลักสูตร ผู้ประเมินต้องมีมาตรฐานหลักสูตรอยู่ในตัวเอง ต้องสามารถบอกได้ว่าหลักสูตรที่ดีต้องเป็นอย่างไร มีความรู้ทั้งความก้าวหน้าและความทันสมัยของหลักสูตร ที่ตนเองประเมิน การประเมินหลักสูตรแบบพิชญพิจารณ์จึงเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของคน

ออกแบบหลักสูตรกับคนประเมิน โดยมีการสะท้อนคิดเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับจุดอ่อนหรือจุดแข็งของหลักสูตรซึ่งผู้ประเมินต้องวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถประกันคุณลักษณะของบัณฑิตที่ดีได้ โดยต้องมีการเชื่อมโยงผลการเมินจากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งองค์ประกอบด้านปัจจัยป้อน ด้านอาจารย์ ด้านการเรียนการสอน ด้านการประเมิน และด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อจะได้ให้คำแนะนำได้อย่างเชื่อมโยงกัน สิ่งที่ต้องทราบนักคือ การให้ข้อมูลป้อนกลับไม่ใช่เพียงแค่การยืนยันผลหรือรายงานผลการประเมินในสิ่งที่ผู้รับผิดชอบรู้กันอยู่แล้ว หน้าที่ของผู้ประเมินคือ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร จากการสนทนากลุ่มผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้ข้อมูลที่ชี้ให้ผู้รับผิดชอบหลักสูตรรวมถึงสิ่งที่เป็นปัญหา และมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาภายใต้การชี้แนะของผู้ประเมิน

4. ผู้ประเมินต้องเข้าใจและจำแนกความแตกต่างของจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรซึ่งจำแนกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

4.1 การประเมินเพื่อยืนยันระบบประกันของหลักสูตรซึ่งผู้รับผิดชอบหลักสูตรระบุอยู่แล้วว่า หลักสูตรของตนเองเป็นอย่างไร ข้อมูลจากการประเมินในลักษณะนี้ไม่เกิดประโยชน์ต่อการปรับปรุงหลักสูตรเท่าใดนัก เป็นเพียงการตัดสินว่าหลักสูตรมีคุณภาพระดับใด

4.2 การประเมินเพื่อชี้แนะคุณภาพของหลักสูตรและสิ่งที่ควรพัฒนา โดยผู้รับผิดชอบหลักสูตรอาจวิเคราะห์หรือมองตนเองไม่ออก ต้องอาศัยมุมมองของผู้มีประสบการณ์ช่วยชี้แนะ การประเมินตามลักษณะนี้ถือเป็นฝีมือของผู้ประเมิน และต้องทำให้ผู้รับการประเมินมีความรู้สึกที่ดีต่อการประเมินจากการให้ข้อมูลป้อนที่มีคุณค่า นำไปสู่การพัฒนาได้จริง

5. การวางแผนเข้าไปเข้าตรวจสอบประเมินหลักสูตร ทุกฝ่ายต้องพร้อม หมายถึง ทั้งผู้ประเมินพร้อม และผู้รับการประเมินพร้อม เพื่อให้เกิดความสามาถใจและเกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

6. การประเมินตนเอง (self-assessment) เป็นกระบวนการที่ควรทำต่อเนื่อง เพื่อการปรับปรุงพัฒนา ตนเอง ในความพยายามจะมองตนเองให้ถูกต้อง ผู้รับผิดชอบหลักสูตรอาจใช้ทีมประเมินที่เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรช่วยกันมองตัวเอง หรือจะแต่งตั้งบุคคลอื่นที่อยู่นอกหลักสูตรซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์สามารถให้ข้อมูลเพื่อการพัฒนาแก่หลักสูตรได้ เช่นมาสิ่งร่วมในการประเมินด้วยก็ได้ แนวคิดนี้เป็นการประเมินแบบมีส่วนร่วม (participatory evaluation) ดังนั้น หลักสูตรสามารถตั้งอาจารย์ประจำหลักสูตรของตนเองกับผู้เชี่ยวชาญที่เข้มงวดของ ศกอ. และเป็นคนก้าวทันความทันสมัยของหลักสูตร มาประเมินหลักสูตรของตนเองได้ เหตุผลในการแต่งตั้งคนนอกเพื่อคือเพื่อลดอคติในการมองตนเอง ต้องการได้คำแนะนำจากคนนอกเพื่อยืนยันการประเมินของเราร่อง แต่หลักสูตรต้องเข้าใจว่าการแต่งตั้งบุคคลมาประเมินหลักสูตรของตนเอง ไม่ใช่แนวคิดของการกำหนดทีมประเมินสำหรับการประเมินเพื่อรับรองหลักสูตร ทีมประเมินเพื่อการรับรองหลักสูตรจึงควรแต่งตั้งจากบุคคลอื่นที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลประเมิน

ข้อควรระวัง

ผลการประเมินไม่ใช่เพียงแค่การสรุปว่าหลักสูตรมีการดำเนินงานตามวาระ PDCA ไม่ใช่เพียงแค่การตรวจสอบหลักฐานการทำงานว่าเป็นจริงหรือไม่ ไม่ใช่เพียงแค่การยืนยันตัวเลขสถิติที่หลักสูตรจัดทำและนำเสนอ ข้อมูลที่ได้แบบนี้ไม่ค่อยเกิดประโยชน์ต่อผู้รับผิดชอบหลักสูตรมากนัก ข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากกว่าคือการชี้แนะแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความทันสมัย ได้มาตรฐานสากล มีการจัดการเรียนการสอนการสนับสนุนและการสร้างบรรยายการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน ได้ตามที่หลักสูตรกำหนด การได้ข้อมูลสารสนเทศประการหลังนี้ จึงต้องอาศัยผู้ประเมินที่มีความรอบรู้ในสาขาวิชาที่เข้าไปประเมิน

ตัวอย่างประเด็นที่ผู้ประเมินควรต้องมีการสอบถามหรือจัดเก็บข้อมูล

• ประมาณวิชา (Course syllabus)

- เนื้อหาวิชาที่เรียนนี้เกี่ยวข้องกับอะไร
- เนื้อหารอบคุณสาระอะไรบ้าง
- นักศึกษาที่เรียนวิชานี้เป็นใคร ระดับชั้นปีไหน สำหรับผู้เรียนในสาขาหรือนอกสาขา
- ผู้เรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้อะไรบ้างก่อนเรียนวิชานี้
- มีการพูดถึงความรู้ก่อนเรียนวิชานี้หรือไม่
- วิชานี้มีความสัมพันธ์กับวิชาอื่นอย่างไร
- ต้องการให้ผู้เรียนรู้อะไรบ้าง
- ต้องการให้ผู้เรียนมีความสามารถในการทำอะไรได้บ้าง
- จะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักศึกษาในการเรียนสาขาของท่าน

หมายเหตุ: ถ้าผู้ประเมินเน้นแต่เพียงการหาหลักฐานว่าผู้ถูกประเมินได้มีการจัดทำแบบฟอร์มต่าง ๆ เช่น นคอ 3 ครบถ้วนทุกวิชาหรือไม่ มีรายละเอียดของข้อมูลในแบบฟอร์มครบถ้วนหรือไม่ การประเมินแบบนี้เป็นเพียงการยืนยันตรวจสอบการดำเนินการ แต่ไม่ได้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพของสาระที่สอนที่กำหนดใน นคอ 3 ว่าสิ่งที่กำหนดให้ผู้เรียนเรียนนั้น มีความทันสมัย เพียงใด มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญระดับใด การประเมินแบบนี้ไม่จำเป็นต้องใช้ประเมินระดับอาจารย์มหาวิทยาลัยหรือผู้ทรงคุณวุฒิ ให้บุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่กิจกรรมกระทำได้

• การเรียนการสอน

- วิธีการที่ใช้ในการสอนเวลาพนักศึกษาคืออะไร และวิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรรายวิชานี้อย่างไร
- วิธีการประเมินผู้เรียนจากวิธีการสอนแบบนี้เป็นอย่างไร
- มีการคาดหวังให้เกิดอะไรบ้างจากการเลือกวิธีสอน สื่อ การอบรมหมายงานเพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของวิชา

- กิจกรรมนักชั้นเรียนมีอะไรบ้าง
  - นักศึกษาใช้สื่อที่เตรียมให้อย่างไร สื่อที่ใช้มีประโยชน์ต่อนักศึกษาอย่างไร
- หมายเหตุ: ถ้าผู้ประเมินเน้นแต่เพียงการหาหลักฐานว่าผู้สอนได้สอนตรงตาม มาตรฐาน 3 หรือไม่ ถ้าเน้นแต่เพียงการตรวจสอบว่ามีระบบกลไกในการกำกับการเรียนการสอนหรือไม่ มีการประเมินการสอนและนำข้อมูลมาปรับปรุงหรือไม่ ข้อมูลที่ได้สามารถประกันคุณภาพได้ระดับหนึ่ง แต่ไม่ได้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สะท้อนว่าคุณภาพของการเรียนการสอนเป็นอย่างไร

บทสรุป

การประเมินแบบพิชญพิจารณ์ เป็นการประเมินโดยเพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้เป็นเพื่อนจะให้ข้อมูลแบบตรงไปตรงมา จริงใจ ปราศจากอคติ และต้องมั่นใจว่าตนเองในฐานะผู้ประเมินมีความสามารถในการประเมินหลักสูตรนั้น ได้จริง ที่สำคัญต้องเข้าใจบริบทของหลักสูตร เพื่อจะได้ให้คำแนะนำที่เหมาะสม นำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อหลักสูตร ได้ ทั้งนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของผู้ถูกประเมินด้วย

ที่มา : จากการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่อง การนำระบบการประกันคุณภาพภายใน ระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2557 ไปใช้ : ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2558 ณ โรงแรมเซ็นจูรี ปาร์ค กรุงเทพมหานคร

การพิจารณาตัดสินผลการประเมินตัวบ่งชี้เชิงคุณภาพในระดับหลักสูตร ที่เน้นกระบวนการ
เพื่อให้ผู้ประเมินนำไปใช้ในการตัดสินผลการประเมินให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ตัวบ่งชี้กระบวนการ (3.1, 3.2, 4.1, 5.1, 5.2, 5.3 และ 6.1)

หลักสูตรควรกำหนดผลลัพธ์ซึ่งแสดงคุณภาพที่ต้องการจาก
กระบวนการที่ได้ออกแบบ โดยอธิบายวิธีการดำเนินงานที่นำไปสู่
ผลลัพธ์ที่ต้องการ มีการทบทวน/ประเมิน/ศึกษา ผลการ
ดำเนินงานที่เทียบกับผลลัพธ์ที่กำหนด หากหลักสูตรไม่ได้ผลลัพธ์
ตามที่ต้องการ ให้อธิบายว่ามีการปรับปรุงวิธีการทำงานอย่างไร
เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ
(หมายเหตุ: ให้พิจารณาผลการดำเนินงานในภาพรวม ไม่ควร
พิจารณาแต่ละประเด็นย่อย และกรณีจะให้คะแนนระดับ 4 หรือ
5 ต้องมีคำอธิบายที่เห็นเป็นรูปธรรม)